

VOLT EGYSZER EGY REMEKMŰ

Tollszedők

BALÁZS ATTILA

TALÁLKOZTAM BOLDOG CIGÁNYOKKAL IS AZAZ MALADILEM SHUKARE ROMEJA. 50 ÉVES ALEKSANDAR PETROVIĆ JUGOSZLÁV FEKETE-HULLÁMOS RENDEZŐ FILMJÉ.

Mind a világsajtóban, mind a honi szeptemberben (utóbbiban természetesen jóval hangosabban) megjelent, hogy az idei *Cannes Classics* elnevezésű fesztiváli kísérőprogramban tucatnyi újra előszedett régi film között levetítették az 1967-es cannes-i nagydíjas, a következő évben pedig Oscar-díjra jelölt alkotást, a *Találkoztam boldog cigányokkal is* címűt, az egyik legismertebb „jugoszerb” rendező, Aleksandar Petrović híres, csaknem az egész földkerekséget egykor körbeutazó művét. Petrović romafilmjét, olvashatjuk, napjainkban felújították, megtisztították, és Szerbiában már nem egy helyen vetítik ismét, miközben Franciaországban újult érdeklődés mutatkozik iránta a francia forgalmazók részéről. A fesztiváli műsorfüzet sommás kísérőszövege szerint a történet valahol a Balkánon játszódik, tollgyűjtő cigányok zárt világában. A szereplők a szigorú törvények és hagyományok ellenére szabadnak érzik magukat. A főhős Boro beleszeret egy cigánylányba, feleségül akarja venni, a lány apja, Boro üzlettársa azonban megtiltja a házasságot, s ez további bonyodalmakhoz vezet. Vegyük szemügyre közelebbről.

Szomorú igazságnak tűnik, de valahogy így van: hogy bár a történelemben voltak vígabb korszakok is a Balkánon és környékén (ún. kisamerika-szocializmus meg egyéb), a szegény emberek többsége tollszedéssel foglalkozik ma is, akár átvitt értelemben. Ami keresetben szomorúan kicsi, úgy látszik, mégis fel tud valahogy dicsőülni minden szinten, magasztosulni a jobb sorsra érdemes lelkekben, más nem, a politikai be-
szédek „mágikus realizmusa” révén. S

döcög valahogy a szekér tovább. Néha egyenest lelkesen: röpül, jójózik, akárha egyetlen félig felfújt pótkeréken. Közben, ha háborúk jönnek-mennek is, szétesik a putri, lerakéttázzák a háztetőt, nem számít. Éhesen kornyikálnak a purdék, döglük a ló, fő az, hogy az amerikaiakkal ellentétben itt mi szabadok vagyunk, s akár dalra is fakadhatunk, nem tiltja senki. Csak éppen nem mindig van kedvünk énekelni, míg a kéményen vígan gomolyog a füst kifele, és a fazékban fődögél: a nagy semmi. De az legalább tisztára a mienk (míg a vajda end fia end kompani mercibencsel furikázik). Miként az is a mienk, ha sírva mulatás közben az asztalra csapunk, s a törött üvegszilánkoktól véres lesz a tenyerünk (meszterien játssza: Bekim Fehmiu).

„Ha háborúk jönnek-mennek is”

Meg véres lesz az énekesnő ruhája is (magával ragadó, csábos, búgó hangon énekel: Olivera Vučo). Mert mulatni tudni kell, földhöz vagdosva a törékeny poharakat, babonázottan bámulva a saját gőzölgő vértócsánk rezgő tükrébe. A cigányzene vad, mámorító erejétől transzban. Egyáltalán a muzsikaszó delejétől, bút-bánatot alkoholemámborban katarziszig felszrófoló hatásától ittasultan. Végül az se marad el – részben ugyan filmen kívül, részben mégis benne –, hogy megszólaljanak a hadi/törzsi tamtamok, sor kerüljön a hosszú, éles késre, és egymás torkának essünk. (Forgatókönyvét írta: A. P., meg maga az élet.)

És akkor röpül a toll, ki tudja, hol áll meg. Hol pilinkél véresen az ugyan-csak véráztatta földre. Arrébb fújja-e a szél? Egyáltalán. S kell-e még úgy a tollszedőknek?

Hol állunk meg. Ha egyáltalán valaha is. A mi kis csergáinkkal. A mi kis megvadult, beesett horpaszú lovainkkal. De főképp azzal az imbolygó számárkordéval, behúzva a kézféket. Végül jégbe fagyva, mint egy pillanatkép, ha az önnön sarkaiból kifordult líra vérontásra, vérfertőzésre hajlamos apát ábrázoló hatásával akarunk élni. (Nem kevésbé zseniális színészi alkotás a filmben néhai Bata Živojinovićé.) Végül aztán kámforra leszünk, mint aki nem is létezett soha. Még

a rendőrség is szép lassan elfelejt. – Elfelejt, ki is volt az a riválisát eltakarító gyilkos. Az a Beli Bora, késével hadonászó bitang, kártyás lúzer, közönséges agyatlan bálgúnár (siptár Odüsszeusz), aki imádtá a hófehér zakókat, s akiről azonban/amúgy igazából nem is tudott soha semmit. Mert nem is akarta.

Sosem is akarja. Mert minek is? Egyáltalában őrizni egy senkiházi emléket. Legkevesbé egy szív alakú mézeskalács tükröcskében az őrszoba falán (vásári kisplasztika), amelyet a pipázó cigányasszonyok tudnak árulni az élet örök, zsidobongó vásárain.

Nos, mondom ezt így, ahogy, mert most volt valahogy: ötven éve annak (a szerb sajtó megünnepelte), hogy Aleksandar Petrović anno kiátkozott, ugyanakkor a nagyvilágban nagy harsanással díjazott „feketehullámos” vagy „újhullámos” szerb rendező leforgatta a *Skupljači perja* című erősen dokumentum-jellegű, ugyanakkor stilizációktól sem mentes nagyjelműt, amellyel örökre beírta magát, úgy tűnik, a Nagy Filmkönyvbe. Egy örökké a peremen mozgó, ott vegetáló, jóléttel nem, viszont annál több mítosszal és félreértéssel terhelt-megvert népség, népszerűség, kisebbség Nagy Könyvébe mindenképp. Meg tulajdonképpen

„Kiszorulnak a harsány színek”

(Bekim Fehmiu és Olivera Katarina)

mindenkiébe. Mert tkp. kimeríthetetlen és végelethetetlen a sora annak, hol, mikor és hogyan lehet az egyén átkos, akár sokszoros kisebbségben, halmozott hátrányban dupla vagy semmi alapon, bárhová tartozzék is amúgy. Bárki legyen is.

Nehogy már, tényleg, határtalan és felhőtlen boldogsága kerekedjen! Haj, Devla-Devláré. *Djelem-djelem*.

Úgy tűnik, maga a rendező se volt sose, pillanatig sem az a boldog otthonra lelő ember, aki végül megnyugvásra talál a haza oltalmazó ege alatt, hogy ott zavartalanul töprengjen az élet fonákságain, a kis kankalinjait öntözgetve, de aki az ég első morajlására befuthat a védelmet nyújtó téglaházba. Aleksandar Petrović – ahogy ma lehetne mondani – jól megszívta Jugoszláviában a filmjeivel. Ha nem is a forrongó hatvanas években rögtön, amikor pályája kiteljesedni látszott, de a hetvenes évek derekán mindenképp. A bulgakovi *Mester és Margaritával* oly mértékig magára haragította a titói Jugoszláviát, hogy mennie kellett vissza oda, ahol született a körülmények folytán, mert ő is vándorcsalád sarjaként jött a világra: Párizsba’.

Franciák közé a francba’, ahol ma is látogatható – sok híresség mellett – a Père Lachaise temetőben. (Cinéma vérité.)

Figyelemre méltó, szabad (öntörvényű) lényével rímél, hogy jómaga soha semmilyen közösséget nem akart vállalni Slobodan Milošević Szerbiájával. A kilencvenes években elhagyta a csonka országot, s – hátra se pillants, fiam! – visszatent a szülőföldjére onnan, ami amúgy sem volt soha szülőföldje: a vele időnként kutyául bánó Szerbia. Ilyen formában hazátlan ember volt jómaga is, annak ellenére, hogy hosszú ideig Jugoszláviában élt, ahol azért nem mondhatni, éppenséggel, hogy mellékes szerepet játszott volna a filmgyártásban. Egyáltalában a filmkultúrában, csak hát gyanúsra sikerült az összes, javarészt könyörtelen meglátásokkal teletűzdelt szerzői filmje. A már eleve rosszul hangzó *Röptünkben a mocsár felett* című dokumentum-darabtól kezdve – a Mester és Margaritáig.

Dögöljön Bulgakov. Vesszen Aleksandar Petrović! Éljen Josip Broz! ÉLJEN TITO!

Amúgy csemegézni való bulvármotívum, hogy a még oly remek filmeket jegyző Petrović, amilyenek a *Hamarosan világvége* meg a Heinrich Böll családrégénye alapján forgatott *Csoportkép hölgygel*, forgatókönyvíróként kereste hullámvásút pályájának némely lezálló ágában a kenyerét a kommersz filmipar zavaros vizein. Így a krónika feljegyezte róla, hogy például ő írta az *Emanuelle* bongyor, csigavonalas, puha és meleg, mélyen sóhajtozó, testiség-ről felületesen filozofálgató erotikus műalkotás második részét. Mentségére szolgáljon, mondják, hogy lenyűgözte a főszerepben domborító Sylvia Kristel ifjúi hamvas, valahol mégis kissé kurvas szépsége, amilyen a boldog cigányokban is a tolszedő Beli Bora szerelmét alakító Gordana Jovanović. Fényképezte Tomislav Pinter, a jugó film Zsigmond Vilmosa. A képek csakugyan mesteriek, ahonnan teljes mértékben kiszorulnak a harsány színek. Az alkotás részleteiben – minden dokuszerűség ellenére – feltűnnek a stilizáció elemei, amelyeket Pinter később a Jancsó Miklóssal való együttműködésbe is belevitt. Egyébként a szürrealisztikusig menő stilizációt a prágai szerb (esetleg muszlim? /vicc!/) iskola másik nagymestere, Emir Kusturica vitte tőkélyre. Sőt, azon is túla. Viszont ő egy másik történet. (Itt Aleksandar (Saša) Petrovićra emlékeztünk. •